

UA: UKRAINE ANALYTICA

Номер 1(11) укр, 2018

МІФІ
ЗМІ
НАРАТИВИ
НОВИНИ
ГРУЗІЯ
ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЯ
ЖИЗНА
ІМІДЖ
ІСТОРІЯ
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
ЕСТОНІЯ
ІНФОРМАЦІЯ
ПРОПАГАНДА
УКРАЇНА
МОЛDOVA
ЕВРОПА
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ
КОМУНІКАЦІЇ
ТУРЕЧЧИНА
НОВИНИ
РОСІЯ
ФЕЙКИ
МІФІ
ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ

- КАМПАНІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ
- ФЕЙКОВІ НОВИНИ
- ОПЕРАЦІЇ ВПЛИВУ

Пропаганда

За редакцією

Ганна Шелест, к. політ. н.
Микола Капітоненко, к. політ. н.

Видавник:

Видається ГО "Сприяння міжкультурному співробітництву" (Україна), Центром міжнародних досліджень (Україна), за фінансової підтримки представництва Фонду ім. Ф. Еберта в Україні, Black Sea Trust та Центра інформації та документації НАТО в Україні

UA: Ukraine Analytica – це перший український часопис з питань міжнародних відносин, політики та економіки, який видається англійською мовою. Журнал спрямований на експертів, дипломатів, представників наукових кіл, студентів, які цікавляться питаннями міжнародних відносин та, зокрема, Україною.

Контактна інформація та посилання:

Веб-сайт: <http://ukraine-analytica.org/>
Електронна адреса: Ukraine_analytica@ukr.net
Facebook: <https://www.facebook.com/ukraineanalytica>
Twitter: https://twitter.com/UA_Analytica

Погляди та висновки, виражені в статтях, є авторськими та не обов'язково відображають позицію UA: Ukraine Analytica, її редакторів, дорадчої ради чи донорів.

ISSN 2518-7481

200 примірників

ДОРАДЧА РАДА

Дімітар Бечев, доктор наук (Болгарія, директор Інституту Європейської Політики)

Юліан Кіфу, доктор наук (Румунія, директор Центру аналізу та раннього попередження конфліктів)

Сергій Корсунський, д.фіз.-мат.н., Надзвичайний і Повноважний Посол, (Україна, директор Дипломатичної академії при Міністерстві закордонних справ України)

Ігор Коваль, д.політ.н. (Україна, ректор Одеського національного університету ім.І.І. Мечникова)

Сергей Мінасян, д.політ.н., Надзвичайний і Повноважний Посол (Вірменія, Надзвичайний і Повноважний Посол Вірменії в Румунії)

Марсель Рьотінг (Німеччина, директор Представництва Фонду ім. Ф. Еберта в Україні)

Джеймс Ніксі (Велика Британія, голова Програми Росії та Євразії Королівського інституту міжнародних відносин Chatham House)

Роберт Ондрейчак, доктор наук (Словаччина, державний секретар Міністерства оборони Словаччини)

Олег Шамиур, к.еко.н., Надзвичайний і Повноважний Посол (Україна, Надзвичайний і Повноважний Посол України у Франції)

Штефан де Шпігелейре (Нідерланди, головний науковий співробітник, Гаазький центр стратегічних досліджень)

Іванна Климпуш-Цинцадзе (Україна, віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України)

Дімітріс Тріантафілоу, доктор наук (Греція, директор Центру міжнародних та європейських досліджень, Університет ім. Кадір Хаса, Туреччина)

Асле Тойє, доктор наук (Норвегія, директор з досліджень Норвезького інституту Нобеля)

ЗМІСТ

НАТО В НОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	3
<i>Барбора Маронкова</i>	
СТИКАЮЧИСЬ З РОСІЙСЬКОЮ ШКОЛОЮ М'ЯКОЇ СИЛИ	10
<i>Тоні Йенсен</i>	
ОБРАЗ ЄВРОПИ В РОСІЙСЬКИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ЖУРНАЛІСТИКА ЧИ СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ВОРОГА?	20
<i>Любов Цибульська</i>	
ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ КРЕМЛЯ В 21 СТОРІЧЧІ: ЕСТОНІЯ, ГРУЗІЯ, УКРАЇНА ..	29
<i>Максим Кияк</i>	
РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА: ВЕЛИКА ВІЙНА ДЛЯ МАЛЕНЬКОЇ АУДИТОРІЇ	38
<i>Владислав Саран</i>	
ПІДЖИВЛЮЮЧИ ПОЛУМ'Я: РОСІЙСЬКІ ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ В ТУРЕЧЧИНІ	46
<i>Болкан Девлен</i>	
КАРНАВАЛІЗАЦІЯ КАРНАВАЛА	54
<i>Волга Дамарад</i>	
ПРОТИДІЮЧИ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: УКРАЇНСЬКІ НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПЕРЕДОВІЙ	64
<i>Олена Чуранова</i>	

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ КРЕМЛЯ В 21 СТОРІЧЧІ: ЕСТОНІЯ, ГРУЗІЯ, УКРАЇНА

Максим Кияк, к. філософ. н.
Інститут Центральної Європи, Україна

Ця стаття присвячена застосуванню методів ведення інформаційної війни під час так званої «Бронзової ночі» – подій в Естонії у 2007 році, під час російсько-грузинської війни у 2008 році та російської агресії проти України, починаючи з 2014 року. Події в Естонії, описані як перше широкомасштабне застосування методів ведення кібер-війни у поєднанні з розповсюдженням дезінформації проти суверенної держави. Війна проти Грузії представлена як перше застосування збройних сил у поєднанні з кібер-атаками та розповсюдженням дезінформації. А нинішня російська агресія проти України описується як приклад поєднання найефективніших тактик інформаційної війни, застосованих в Естонії та Грузії разом з новими інструментами інформаційної війни. Всі три приклади представлені як наріжні камені для розуміння основних особливостей сучасної інформаційної війни Кремля.

Присвячується пам'яті мого батька, професора та народного депутата України, Тараса Кияка

Військова доктрина Російської Федерації (грудень 2014 року) визначила значну роль інформації, що було підтверджено здійсненою анексією Криму, агресією Кремля на Донбасі та подіями в Сирії. Більш того, Кремль розглядає інформаційну сферу, як ключовий простір сучасного військового конфлікту.¹ Нова редакція Доктрини інформаційної безпеки, підписана російським президентом В. Путіним у грудні 2016 року,

присвячена важливому статусу інформаційних технологій під час конфліктів між державами. Згідно з доктриною, однією з основних загроз для Росії є «масштаб використання інформаційно-психологічних впливів спецслужб певних держав».² Однією з головних цілей російського уряду в новій доктрині є зміцнення вертикалі управління та централізація інформаційної безпеки на всіх рівнях.³

¹ *Russia Military Power 2017*, "Defence Intelligence Agency", 28 June 2017, [http://www.dia.mil access: 05 August 2017].

² *Доктрина информационной безопасности Российской Федерации*, "RG.ru", грудень 2016, [https://rg.ru/2016/12/06/doktrina-infobezobasnost-site-dok.html доступ: 07 січня 2017].

³ Н. Ніколайчук, *Стратегическая информационная операция может быть скоротечной, а может длится годами*, "Столетие", 22 жовтня 2014 [http://www.stoletie.ru/politika/igor_nikolajchuk_strategicheskaja_informacionnaja_operacija_mozhet_byt_skorochnoj_a_mozhet_dlitsja_godami_185.htm доступ: 12 жовтня 2017].

Кремль активно застосовував методи інформаційної війни під час подій в Естонії у 2007 році, пов'язаних з так званим «Бронзовим солдатом», під час російсько-грузинської війни у 2008 року, а також з 2014 року під час російської агресії проти України. Ці три випадки є основою для розуміння сучасної інформаційної війни Кремля, яка вдосконалюється під час кожного наступного конфлікту. Незважаючи на те, що досвідом цих країн часто нехтують, вони стали не тільки місцем проведення випробувань, але також є демонстраційним майданчиком спроможностей інформаційної війни Кремля. Водночас, ці країни відчували на собі набагато більше проявів інформаційної війни, ніж більшість країн Заходу.

 Кремль активно застосовував методи інформаційної війни під час подій в Естонії у 2007 році, пов'язаних з так званим «Бронзовим солдатом», під час російсько-грузинської війни у 2008 року, а також з 2014 року під час російської агресії проти України

Інформаційна війна Кремля та «Бронзова ніч» в Естонії у 2007 році: Перший крок

З часу, коли розпався Радянський Союз, країни Балтії сприймалися як частина російських геополітичних інтересів. Як наслідок, кремлівські ЗМІ зображували країни Балтії, як ксенофобні, ворожі, і відмінні від решти Європи. Найбільш

відоме використання методів дезінформації та фактору етнічних росіян у країнах Балтії відбулося в Естонії у 2007 році під час так званої «Бронзової ночі» або подій, пов'язаних з «Бронзовим солдатом». 26-27 квітня 2007 року, Естонія пережила один з найбільш трагічних днів у своїй сучасній історії. Приводом стало переміщення меморіалу радянському воїну з центру Таллінна на військове кладовище.

Пам'ятник був зведений у 1947 році радянською владою, але залишився на місці під час розпаду Радянського Союзу, і серйозних спроб його перенести не було до 2006 року. Слід зазначити, що існує принципово інше сприйняття ролі радянських солдатів в Естонії під час та після Другої світової війни. Для етнічних росіян, які є громадянами Естонії, вони були визволителями. А для етнічних естонців вони були непроханими окупантами.

Дебати, ініційовані етнічними естонцями, з метою перенесення пам'ятника, стали більш помітними у 2006 році.⁴ У січні 2007 року уряд Естонії оголосив, що пам'ятник буде перенесений з центру Таллінну на військове кладовище на околиці міста. 26 квітня 2007 року площа навколо пам'ятника була огорожена, а через день, одразу ж після позачергового засідання уряду Естонії, пам'ятник був перенесений. Це спровокувало вуличні безлади у центрі Таллінну, які супроводжувалися кібер-атаками на урядові відомства Естонії та дипломатичним тиском з боку Російської Федерації.⁵

⁴ M. Ehala, *The Bronze Soldier: Identity, Threat and Maintenance in Estonia*, "Journal of Baltic Studies", 2009, [http://lepo.it.da.ut.ee/~ehalam/pdf/Identity%20threat.pdf доступ: 03 березня 2017].

⁵ K. Liik, *The 'Bronze Year' of Estonia-Russia Relations*, International Centre for Defence and Security, 2007, [https://www.icds.ee/fileadmin/media/icds.ee/failid/Kadri_Liik_Bronze_Year.pdf доступ: 10 червня 2017].

Заворушення призвели до того, що 153 особи отримали травми, а 800 осіб було заарештовано.⁶ Дмитрій Ганін, росіянин, який під час акції протесту загинув від ножового поранення, був зображений російськими ЗМІ як жертва поліцейських дій, хоча цей інцидент стався приблизно в 500 метрах від пам'ятника. Російські ЗМІ випускали фейкові сюжети новин та поширювали чутки про кількість загиблих людей, стверджуючи, що естонська поліція катує етнічних росіян у «таємних в'язницях».⁷ Розповсюджувана Кремлем дезінформація зображувала естонців як фашистів і заявляла, що вони дискримінують росіян за етнічним походженням. Водночас, ті протестувальники, які брали участь у масових заворушеннях та розбивали вітрини, крали товари з магазинів, були оголошені російськими ЗМІ «мирними демонстрантами».⁸

Як вже згадувалось, разом з дезінформацією та фейковими новинами, застосовувались методи ведення кібер-війни. Це були здебільш DDoS кібер-атаки (DDoS – Розподілена відмова від обслуговування) з використанням мереж ботів або роботів для розсилки величезної кількості сигналів на певні адреси, для перевантаження серверів, доки вони нарешті не відключаються.⁹ Головним завданням

першої хвилі подібних нападів, яка була відносно проста і тривала з 27 квітня по 29 квітня, був веб-сайт прем'єр-міністра Естонії. Офіційний веб-сайт уряду Естонії не був доступний протягом восьми годин після обіду 28 квітня.¹⁰ Естонське видання новин «Postimees Online» також стало об'єктом двох DDoS-атак на свої сервери, що обмежило можливості для розповсюдження новин з Естонії за кордон.¹¹ Багато атак було здійснено за допомогою комп'ютерних серверів та мереж, розташованих у Росії. Крім того, інструкції на російських сайтах російською мовою розказували про те, як, коли і які веб-сайти атакувати, також ця інформація розповсюджувалась на форумах та в чатах.¹²

Інтенсивність та складність кібер-атак збільшилася під час другої хвилі (30 квітня – 18 травня 2007 року). Вони стали більш складними, різноманітними і направленими на різні цілі. З 3 травня по 17 травня на естонські веб-сайти було проведено 128 окремих DDoS-атак. З них, 106 були зосереджені на трьох веб-сайтах – Міністерстві фінансів, поліції та прикордонній службі, а також веб-сайтах уряду Естонії та прем'єр-міністра.¹³ Серед інших цілей були веб-сайти президента та парламенту Естонії, майже всі урядові міністерства, політичні партії,

⁶ G. Gigitashvili, *Russia's Hybrid Warfare at Work in Estonia*, "New East Platform", 05 жовтня 2015, [https://www.academia.edu/23006907/Russian_Hybrid_war_at_work_in_Estonia доступ: 09 листопада 2017].

⁷ *Таллинский расчёт*, "НТВ", 2011, [https://www.youtube.com/watch?v=m8cpFAMoJGQ доступ: 05 квітня 2017].

⁸ M. Kyiak, *Countering Kremlin's Disinformation in Baltic and Eastern Europe*, "Baltic Worlds", 01 грудня 2016, [http://balticworlds.com/countering-kremlins-disinformation-in-baltic-and-eastern-europe доступ: 01 грудня 2017].

⁹ *Prepared Testimony and Statement for Record of Toomas Hendrik Ilves*, 09 березня 2017, [http://docs.house.gov доступ: 10 березня 2017].

¹⁰ A. Schmidt, *The Estonian Cyberattacks*, 2013, [http://www.researchgate.net доступ: 09 квітня 2017].

¹¹ A. Schmidt, *The Estonian Cyberattacks*, 2013, [http://www.researchgate.net доступ: 09 квітня 2017].

¹² A. Schmidt, *The Estonian Cyberattacks*, 2013, [http://www.researchgate.net доступ: 09 квітня 2017].

¹³ A. Radin, *Hybrid Warfare in the Baltics*, "RAND", 2017, [https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1577.html доступ: 03 липня 2017].

три найбільші інформаційні організації країни, два найбільших банки, а також фірми, що спеціалізуються на комунікаціях. Естонський міністр оборони заявив, що кібер-атаки на державні сервери – це військова агресія, а деякі напади відбувалися з російських державних установ. Окрім того, лідер прокремлівського молодіжного руху «Наші» визнав, що запускав деякі кібер-атаки.¹⁴

Війна проти Грузії 2008: Кремль виходить з тіні

Війна проти Грузії тривала лише п'ять днів, але наслідки того, що сталося, були набагато тривалішими.¹⁵ Це було викликано багатьма складними чинниками: геополітичними, правовими, культурними та економічними. У 1992 році Південно-Осетинська війна та у 1993 році війна в Абхазії призвели до втрати Грузією цих регіонів на користь невизнаних проросійських місцевих урядів. У 2003-2004 рр. після Революції троянд до влади в Грузії прийшли прозахідні лідери. У 2006 році чотири співробітники російського ГРУ (Головного розвідувального управління) були звинувачені в шпигунстві та були заарештовані в Грузії. Реакцією Кремля стала депортація трьох тисяч грузинів з Російської Федерації. Потім було заброньовано грузинське вино та мінеральна вода. Протягом 2007-2008 рр. з'явилося декілька статей про необхідність військової операції проти Грузії.¹⁶ Крім того, в червні-липні 2008 року російські залізничні війська здійснили ремонт 54 кілометрів залізничної колії в Абхазії.

Ці залізничні колії були важливими для розгортання російських механізованих підрозділів. У липні 2008 року відбулися військові навчання «Кавказ-2008». Деякі з підрозділів, задіяних у цих навчаннях пізніше взяли участь у військовій операції проти Грузії.

Хоча Грузія програла цю коротку війну, вона все ж зуміла не програти на інформаційному фронті. Майже відразу після початку війни грузинський уряд припи-

---

 Однією з основних цілей Кремля під час цієї війни була дискредитація та ізоляція грузинського уряду в середині Грузії та в очах інших країн

нив трансляцію російських телеканалів та заблокував доступ до російських веб-сайтів. У серпні 2008 року в засобах масової інформації з'явився інформаційний вакуум, в той час як багато іноземних журналістів були у відпустці.¹⁷ Відповідно, Грузія успішно переконала міжнародне співтовариство в тому, що велика Росія нападає на маленьку державу.

Уряд Грузії створив медіа-центр, який розташувався у холі готелю, в центрі Тбілісі. Журналісти мали змогу отримати оновлені мапи військових дій та переміщення військ. Декілька разів на день в Тбілісі для іноземних журналістів проводились брифінги. Протягом декількох годин після початку війни

¹⁴ D. Denning, *Tracing the Sources of Today's Russian Cyber Threat*, "Scientific American", 18 серпня 2017, [https://www.scientificamerican.com/article/tracing-the-sources-of-today-rsquo-s-russian-cyberthreat доступ: 25 серпня 2017].

¹⁵ A. Jugaste, *Communicating Georgia: Georgia's Information Campaign in the 2008 War with Russia*, Tartu University, 2011, [http://ut.ee доступ: 03 квітня 2017].

¹⁶ О. Панфилов, *Как Россия не смогла захватить Грузию в 2008*, "Infosis", 03 січня 2017, [https://infosis.org/kak-rossiya-tak-i-ne-smogla-zahvatit-gruziyu-v-2008-godu доступ: 04 травня 2017].

¹⁷ A. Jugaste, *Communicating Georgia: Georgia's Information Campaign in the 2008 War with Russia*, Tartu University, 2011, [http://ut.ee доступ: 03 квітня 2017].

грузинський уряд почав надсилати щогодинні електронні листи для іноземних журналістів.¹⁸ Офіційні представники уряду провели міжнародні телефонні конференції з журналістами, які перебували за межами Грузії.¹⁹ Грузія мала 60 волонтерів, працівників ЗМІ, які були організовані у групи. Вся інформація, зібрана впродовж дня, розповсюджувалась на наступний день у формі інформаційного бюлетеня уряду під назвою Georgia Update, який існував і до війни. До Georgia Update входило, також, міжнародне висвітлення війни в засобах масової інформації, щоб показати підтримку Заходу.

Однією з основних цілей Кремля під час цієї війни була дискредитація та ізоляція грузинського уряду в середині Грузії та в очах інших країн. Грузія була представлена маріонетковим агресором, який порушив, як міжнародне право, так і права людини.²⁰ Іншою метою інформаційної війни Кремля була грузинська армія. Кремль сподівався викликати паніку та деморалізувати недосвідчених грузинських солдатів.

Відповідно до формулювань Кремля, за «грузинською агресією» стояв її націоналістичний та жорстокий уряд. Цей меседж з'явився у 41% повідомлень Міністерства закордонних справ Росії. Москва пояснювала свою присутність на

території Грузії як «миротворчу місію» і як історичні гарантії «народу Кавказу».²¹ Російські високопосадовці використовували такі міжнародно-правові та емоційні терміни як «геноцид», «етнічні чистки в Південній Осетії» та «гуманітарна катастрофа в Осетії». Кремль стверджував, що Росія була змушена застосовувати свої збройні сили через раптові дії грузинської армії. Російські ЗМІ навіть намагалися довести наявність громадян США в грузинській армії, щоб її дискредитувати.²²

На відміну від кібератак проти Естонії у 2007 році, кібератаки проти Грузії супроводжувалися військовими діями. Коли танки, літаки та війська переходили кордон, громадяни Грузії не мали доступу до веб-сайтів для отримання інформації та інструкцій. Кібер-атаки також знизили здатність грузинського уряду спілкуватися, як з внутрішнім, так і з зовнішнім світом. Новини та сайти органів місцевого самоврядування саме тих районів, де російські військові збиралися провести напад, ставали цілями застосування методів кібервійни. Отже, федеральні та місцеві органи самоврядування Грузії, військові, місцеві інформаційні агентства не могли спілкуватися з громадянами Грузії.²³

Крім того, влада Грузії тимчасово не могла передавати свою версію подій

¹⁸ C. King, *The Five-Day War: Managing Moscow after the Georgia Crisis*, "Foreign Affairs", 01 січня 2008, [http://foreignaffairs.com доступ: 10 березня 2017].

¹⁹ A. Jugaste, *Communicating Georgia: Georgia's Information Campaign in the 2008 War with Russia*, Tartu University, 2011, [http://ut.ee доступ: 03 квітня 2017].

²⁰ J. Rogoza, A. Dubas, *Russian Propaganda War: Media as a Long- and Short-range Weapon*, Centre for Eastern Studies, September 2008, [https://www.files.ethz.ch/isn/91705/commentary_09.pdf доступ: 07 червня 2017].

²¹ A. Jugaste, *Communicating Georgia: Georgia's Information Campaign in the 2008 War with Russia*, Tartu University, 2011, [http://ut.ee доступ: 03 квітня 2017].

²² *U.S. Citizen Was among Georgian Commandos – Russian Military*, "RT.com", 28 серпня 2008, [https://www.rt.com/news/us-citizen-was-among-georgian-commandos-russian-military доступ: 01 лютого 2017].

²³ D. Hollis, *Cyberwar Case Study: Georgia 2008*, "Small Wars Journal", 2011 [http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/cyberwar-case-study-georgia-2008 доступ: 10 березня 2017].

решті світу. Як тільки Росія успішно ввела війська до Грузії, почалася друга фаза кібер-атак. Список цілей розширився, включивши в себе фінансові установи, підприємства, навчальні заклади, західні медіа (BBC і CNN) і грузинський хакерський сайт. Хакери мобілізувалися за допомогою різних веб-сайтів, таких як StopGeorgia.ru, які вийшли онлайн 9 серпня 2008 року.²⁴ Проте, після того як грузинські сайти були відключені, їх перевели на захищений сервіс блогів Google.com і на веб-сайт президента Польщі, що дозволило Грузії продовжувати роботу зі своїми веб-сайтами та допомогло їх комунікації зі світом. Грузини перенесли цифрові ресурси та веб-сайти на сервери в таких країнах, як США, Естонія та Польща.²⁵ Уряд Грузії також зв'язався з офіційними представниками Естонії, з проханням поділитися їх знаннями, набутими після кібер-атак в Естонії у 2007 році.

Війна проти Грузії у 2008 році виявила слабкі місця в методах ведення інформаційної війни Кремля, що змусило його переосмислити та покращити свої інформаційні спроможності. Деякі експерти (включаючи російських) переконані, що Росія програла інформаційну війну проти Грузії і не була готова до цієї війни.²⁶ Незабаром після закінчення війни російський прем'єр-міністр

В. Путін «привітав» організаторів того, що він назвав «західною пропагандистською машиною».²⁷ Війна проти Грузії стала значним рушієм для оновлення спроможностей інформаційної війни Кремля.²⁸

Агресія Кремля проти України з 2014 року по наші дні: Смертельне попури

На відміну від Естонії у 2007 році та Грузії у 2008 році, де події тривали протягом набагато коротшого періоду часу, активне застосування Кремлем інформаційної війни проти України триває вже чотири роки. Тут ми опишемо лише декілька прикладів поширення дезінформації та фейкових новин по відношенню до українських подій.

Інформаційна війна Кремля проти України розпочалася щонайменше у 2005 році, після так званої Помаранчевої революції, коли російські політики використовували по відношенню до України таке словосполучення як «неспроможна держава». Символізм відіграв значну роль у російських кампаніях з розповсюдження дезінформації та формування сприйняття, як для російських громадян, так і людей за кордоном. Тому, під час та після Революції гідності (2013-2014 рр.) Кремль

²⁴ *Kremlin's Information War: Why Georgia Should Develop State Policy in Countering Propaganda*, Institute for Development of Freedom of Information, 01 вересня 2016, [https://idfi.ge/en/informational-war-of-kremlin-against-georgia-the-necessity-of-having-state-policy-against-propaganda доступ: 23 березня 2017].

²⁵ D. Barker, *The Russo-Georgia War of 2008: Information Operations Case Study Analysis*, "Information Operations", 24 лютого 2013, [https://www.academia.edu/11903525/The_Russia-Georgia_War_of_2008_Information_Operations_Case_Study_Analysis доступ: 15 березня 2017].

²⁶ Н. Николайчук, *Стратегическая информационная операция может быть скоротечной, а может длиться годами*, "Столетие", 2014 [http://www.stoletie.ru/politika/igor_nikolajchuk_strategicheskaja_informacionnaja_operacija_mozhet_byt_skorotecznoj_a_mozhet_dlitsja_godami_185.htm доступ: 12 жовтня 2017].

²⁷ A. Jugaste, *Communicating Georgia: Georgia's Information Campaign in the 2008 War with Russia*, Tartu University, 2011, [http://ut.ee доступ: 03 квітня 2017].

²⁸ M. Kyiak, *Countering Kremlin's Disinformation in Baltic and Eastern Europe*, "Baltic Worlds", 01 грудня 2016, [http://balticworlds.com/countering-kremlins-disinformation-in-baltic-and-eastern-europe доступ: 03 грудня 2016].

яскраво використовував термінологію Другої світової війни, таку як «фашисти», «нацисти», «бандерівці» проти української влади, з тим щоб створити певний імідж. Наприклад, 28 квітня 2014 року МЗС Росії послалося на чутки про будівництво «фашистських концетраційних таборів» в Україні²⁹. Представників Збройних Сил України часто називали «карателями», «фашистами» та «ескадронами смерті під командуванням київської хунти».

Так само, як і з грузинською армією, однією з найважливіших цілей для Кремля були українські солдати. Мобільні оператори були використані, як засоби для поширення паніки та страху серед українських солдатів, особливо під час значних боїв, таких як біля Дебальцеве (січень 2015).

Російські державні ЗМІ створили велику кількість фейкових новин. Найбільш визначним прикладом є збиття літака МН17 Малайзійських авіаліній у липні 2014 року. Основна ідея полягала в тому, щоб збити з тям громадянськість якомога більшою кількістю різних чуток та фейкових новин, навіть таких, що суперечать одна одній, з тим щоб затьмарити цю трагічну подію. Було кілька висловлювань з боку Росії щодо літака, наприклад, про те, що літак був завантажений трупами і навмисно пролетів над тим місцем.³⁰ Інші версії полягали в тому, що протиповітряна оборона України вразила МН17, або що

український штурмовик СУ-25 знищив цей Боїнг. Щоб «довести» версію про штурмовик СУ-25, була надана «цита-та» з допису у Twitter «диспетчера польотів» в українському міжнародному аеропорту «Бориспіль», користувача

 Так само, як і з грузинською армією, однією з найважливіших цілей для Кремля були українські солдати. Мобільні оператори були використані, як засоби для поширення паніки та страху серед українських солдатів, особливо під час значних боїв

під іменем «Карлос». Це не відповідало дійсності, бо така людина там ніколи не працювала, а іноземним громадянам не дозволяється працювати авіадиспетчерами в Україні.³¹ Для розслідування цього інциденту була створена Об'єднана слідча група, до складу якої увійшли представники Нідерландів, України, Бельгії, Малайзії та Австралії. Кремлівські ЗМІ запропонували щонайменше дев'ять різних версій того, що сталося з МН17, і жодна з них не відповідає висновку Об'єднаної слідчої групи у 2016 році.³²

Може здатися, що Кремль не використовував кібер-війну проти України, а більше зосередився на розповсюдженні дезінформації, дипломатичних

---

²⁹ K. Pynnoenimmi, A. Racz, *Fog of Falsehood: Russian Strategy of Deception and the Conflict in Ukraine*, Finnish Institute for International Affairs Report, May 2016, p. 79.

³⁰ А. Полуднин, *Мертвий самолет или самолет мертвых?*, "Свободная Пресса", 03 серпня 2014, [http://svpressa.ru/war21/article/94297/ доступ: 05 лютого 2017].

³¹ Т. Назарчук, *Збитий Боїнг Malaysia Airlines: що придумала російська пропаганда*, "Mediasapiens", 18 липня 2014, [http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/zbitiy_boing_malaysia_airlines_scho_pridumala_rossiyska_propaganda доступ: 10 червня 2017].

³² F. Hensen, *Russian Hybrid Warfare: A Study of Disinformation*, Center for Security Studies, 08 вересня 2017, [http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/publications/publication.html/330e6a04-b2d4-4946-b296-5f39dae3044a доступ: 10 жовтня 2017].

інструментах та військових діях.³³ Без сумніву, що якби кібер-атаки мали б таку ж ефективність, як напади на Естонію у 2007 році та Грузію у 2008 році, наслідки цього могли б бути більш тяжкими.³⁴ Тим не менш, за словами міністра оборони України С. Полторака, у 2014-2017 роках Кремль провів понад 7000 різних кібер-атак проти України.³⁵ Наприклад, за кілька хвилин до того, як були закриті дільниці для голосування під час президентських виборів у травні 2014 року, прокремлівська хакерська група «Кіберберкут» опублікувала фальшиві результати виборів на веб-сайті виборчої комісії, а російський «Перший канал» оприлюднив ці результати. У грудні 2015 року була проведена величезна кібер-атака проти західноукраїнської енергетичної компанії «Прикарпаття-обленерго», що спричинило проблеми з постачанням енергії по всьому регіону. Це призвело до відключення від постачання електроенергії 200 000 споживачів.³⁶ У червні 2017 року комп'ютерний вірус «NotPetya» за один день провів атаку на приблизно 2000 організацій, а дві третини з них знаходилися в Україні.³⁷

Під час інформаційної війни проти України Кремлем були використані не лише засоби та методи кібер-війни, але, в першу чергу, ЗМІ та соціальні мережі. Майже відразу після проведення анексії

Криму та агресії на Донбасі у 2014 році, українська влада припинила в Україні трансляцію основних російських телеканалів³⁸. Пізніше, 25 лютого 2017 року, Президент України П. Порошенко підписав Доктрину інформаційної безпеки України. Згідно з нещодавнім рішенням Ради національної безпеки і оборони, яке підписане президентом, будь-який доступ до російських соціальних мереж, таких як Odnoklassniki.ru та Vkontakte.ru, а також до Інтернет-сервісів Mail.ru та Yandex.ru був заборонений на три роки.

Висновок

Події з так званим «Бронзовим солдатом» в Естонії у 2007 році були першим прикладом широкомасштабного застосування кібер-війни проти суверенної держави та члена НАТО. Під час російсько-грузинської війни у серпні 2008 року було використано поєднання воєнних дій, розповсюдження дезінформації та ведення кібер-війни. Агресія, яка продовжується проти України, поєднує в собі обидві стратегії, які застосовуються набагато кращим чином. Ці три випадки дають можливість зробити висновки, які виходять за рамки цієї статті:

- Кремль майстерно розуміє іноземну аудиторію, та використовує етнічні, мовні та ідеологічні розбіжності в інших державах. Як в Грузії, так і

³³ J. Hsu, *Why There's No Real Cyberwar in Ukraine Conflict*, "IEEE Spectrum", 14 березня 2014, [https://www.spectrum.ieee.org/tech-talk/computing/networks/why-theres-no-real-cyberwar-in-the-ukraine-conflict доступ: 02 травня 2017].

³⁴ P. Pernik, *Is All Quiet on the Cyber Front in the Ukrainian Crisis?* International Centre for Defence and Security, 07 березня 2014, [https://www.icds.ee/et/blogi/artikkel/is-all-quiet-on-the-cyber-front-in-the-ukrainian-crisis доступ: 07 квітня 2017].

³⁵ *Росія здійснила понад 7 тисяч кібератак проти України – Полторака*, "Українська Правда", 05 квітня 2017, [https://www.pravda.com.ua/news/2017/04/5/7140280 доступ: 06 квітня 2017].

³⁶ Y. Lapayev, A. Holub, *The Other Front*, "The Ukrainian Week: Cyber Insecurity", січень 2017, N1 (107), p. 37.

³⁷ А. Сошников, *Он вам не Petya: был ли доказан российский след вируса*, "Русская Служба ВВС", 17 липня 2017, [http://www.bbc.com/russian/features-40525776 доступ: 07 лютого 2018].

³⁸ V. Sazonov, K. Muur, H. Moelder, *Russian Information Campaign against Ukrainian State and Defence Forces*, 08 лютого 2017, [http://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2017/02/Report_infoops_08.02.2017.pdf доступ: 03 березня 2017].

в Україні, однією з основних цілей інформаційної війни Кремля є відокремлення урядів від громадян цих країн. Кремль також застосовує та монополізує наративи Другої світової війни, які широко використовувалися проти Естонії, Грузії та України.

- Як правило, інформаційна війна Кремля не застосовується окремо, але в поєднанні з іншими інструментами (дипломатичними, кінетичними, економічними, розвідувальними, політичними тощо). Проте, Кремль ніколи не повторює тих самих результатів і того самого співвідношення під час здійснення агресії проти іншої держави. Його інформаційна війна побудована вертикально, дуже централізована, і, швидше за все, має один головний центр прийняття рішень.
- Естонія – це перший випадок застосування засобів кібер-війни Росією проти інфраструктури іншої країни. Кібер-атаки були використані проти України у меншому масштабі, ніж у Грузії, що можна пояснити різними цілями Кремля в цих двох державах та особливостями необ'явленої війни проти України. Швидше за все, Кремль ще не використовував весь свій потенціал кібер-війни.
- Російська агресія проти України показала, що інформаційні атаки є

найбільш ефективними на ранніх етапах, коли необхідна емоційна реакція. Приклад України показав, що Кремль набагато слабкіший у веденні та управлінні довгостроковою стратегічною інформаційною війною. У цьому сенсі російська інформаційна війна виглядає більше як сума хвилеподібних інформаційних атак, ніж завершена стратегія. Тим не менше, наразі Кремль має всі необхідні спроможності ефективно застосовувати цей інструмент проти будь-якої іншої країни Заходу.

Максим Кияк – к.філософ.н., заступник директора Інституту Центральної Європи та співзасновник організації «Global Ukrainians», всесвітньої мережі публічних дипломатів. Працював у різних навчальних та державних установах України та за кордоном. Він представляв Україну в Комітеті САНРОМ в Раді Європи та був одним із співавторів дослідження Центру вивчення передового досвіду зі стратегічних комунікацій щодо ролі гумору у стратегічних комунікаціях – «Стратком Сміється: у пошуках аналітичної системи». Максим також працює над пост-докторською роботою з інформаційного суспільства та його впливу на релігійні процеси. До його наукових інтересів входять наступні теми: дезінформація, інформаційна війна, державна політика, зовнішня політика, соціологія релігії, етнічна політика.
